
ІСТОРІЯ

УДК 314.113 (477)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/74-1-1>**Світлана АТАМАНСЬКА (ДЕРКАЧ),***orcid.org/0000-0003-0569-9896*

кандидат історичних наук,

доцент кафедри інформаційної, бібліотечної, архівної справи
та соціально-політичних і гуманітарних дисциплінПриватного вищого навчального закладу «Європейський університет»
(Київ, Україна) *S.Atamanska@gmail.com*

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ОСВІТУ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ НАСЕЛЕННЯ БУЧАНСЬКОГО РАЙОНУ) КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Статтю присвячено проблемі освіти в умовах війни на прикладі населення Бучанського району Київської області. Вивчено перші дії українців на початку широкомасштабного російського вторгнення в Україну, а також проаналізовано напрямки і чинники вимушеного переміщення населення в Бучанський район Київської області. Завдяки проведеному опитуванню було з'ясовано канали комунікації українців та їхні перші відчуття, коли почули про початок широкомасштабного російського вторгнення в Україну.

У статті аналізується проблема закриття шкіл, університетів, нестабільність і небезпека яких негативно впливає на дітей та призводить до погіршення їхньої освітньої можливості. Наголошено, що під час війни освітній процес може зупинитися або значно змінюватися. З'ясовано, що діти, які живуть поблизу військової зони, не тільки змушені справлятися з небезпекою та нестабільністю, але також з психологічними та емоційними навантаженнями.

Досліджено вплив міграційних процесів на освіту, соціально-економічну ситуацію в Україні та наголошено на важливості повернення мігрантів в період повоєнного відновлення. Проаналізовано дані про переміщення людей в межах та поза межами України. Проведено дослідження нагальних потреб українців та шляхи їх задоволення. Досліджено рівень залученості українців до громадянської і волонтерської діяльності та благодійності під час нового етапу війни. Зазначено, що масштаби міграції, інформація про обсяги вимушених переміщень доволі приблизна, оскільки їхній склад та напрямки весь час змінюються.

У статті аналізується проблема активного виїзду українців за кордон та формування передумов масштабної демографічної кризи, спровокованої військовими діями. Проаналізовано дані опитування щодо розмірів фінансової допомоги, яку отримують українські вимушені мігранти в різних європейських країнах. Автором зроблено спробу розкрити можливі загрози та ризики, до яких призведе втрата трудового та інтелектуального капіталу за рахунок відтоку молодих людей за межі країни. Наголошено, що така ситуація може призвести до помітних демографічних втрат та уповільнити повоєнне відновлення населення України.

Ключові слова: війна, освіта, вимушена міграція, військова агресія, внутрішньо переміщені особи (ВПО), Бучанський район, Київщина.

Svitlana ATAMANSKA (DERKACH),*orcid.org/0000-0003-0569-9896*

Candidate of Historical Sciences,

Associate Professor at the Department of Information, Library,
Archival Affairs and Socio-Political and Humanitarian Disciplines

European University

(Kyiv, Ukraine) *S.Atamanska@gmail.com*

IMPACT OF WAR ON EDUCATION IN UKRAINE (POPULATION OF BUCHA DISTRICT OF KYIV REGION AS AN EXAMPLE)

The article is devoted to the problem of education in the conditions of war on the example of the population of Bucha district of Kyiv region. The first actions of Ukrainians at the beginning of the large-scale Russian invasion of Ukraine were studied, as well as the directions and factors of the forced displacement of the population to the Bucha district of the Kyiv region were analyzed. Thanks to the conducted survey, the channels of communication of Ukrainians and their first feelings when they heard about the beginning of a large-scale Russian invasion of Ukraine were found out.

The article analyzes the problem of closing schools and universities, the instability and danger of which negatively affects children and leads to the deterioration of their educational opportunities. It is emphasized that during the war, the educational process can stop or change significantly. It has been found that children living near a war zone are not only forced to cope with danger and instability, but also with psychological and emotional stress.

The impact of migration processes on education, the socio-economic situation in Ukraine is studied, and the importance of the return of migrants in the period of post-war reconstruction is emphasized. Data on the movement of people within and outside of Ukraine were analyzed. A study of the urgent needs of Ukrainians and ways to satisfy them was conducted. The level of involvement of Ukrainians in civic and volunteer activities and charity during the new stage of the war was studied. It is noted that the scale of migration, information on the volume of forced displacements is quite approximate, as their composition and directions change all the time.

The article analyzes the problem of active departure of Ukrainians abroad and the formation of prerequisites for a large-scale demographic crisis provoked by military actions. Survey data on the amount of financial assistance received by Ukrainian forced migrants in various European countries were analyzed. The author has made an attempt to reveal the possible threats and risks that will lead to the loss of labor and intellectual capital due to the outflow of young people outside the country. It is emphasized that such a situation can lead to significant demographic losses and slow down the post-war recovery of Ukraine's population.

Key words: war, education, forced migration, military aggression, internally displaced persons (IDPs), Bucha district, Kyiv region.

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року спричинило глобальні, економічні, політичні, культурні та інтеграційні перетворення в державі. Ці процеси не минули зокрема і систему освіти в Україні. Однією з найбільш уразливих галузей стала освіта, яка не встигла стабілізуватися після випробування глобальною пандемією. Навчальні заклади, змушені адаптуватися до обмежень та загроз, стикнулися із завданням гарантувати безпеку, надійність, доступність освіти у найскладніших умовах.

З перших днів повномасштабного вторгнення цілями для ворожих обстрілів стали об'єкти освітньої інфраструктури, зокрема приміщення закладів вищої освіти. Крім того, сотні тисяч учасників освітнього процесу були вимушені змінити місто і навіть країну свого постійного проживання. В таких умовах викликом для закладів освіти стало саме збереження подальшого існування.

Проте перед закладами особливо вищої освіти постають нові виклики. Посилення впливу ринкових механізмів на освітнє середовище, жорстока конкуренція за абітурієнта між українськими та іноземними університетами зумовлюють потребу в змінах системи підготовки фахівців в Україні, спрямованих на підвищення якості та конкурентоздатності національної вищої освіти.

Аналіз досліджень. Актуальність дослідження зумовлена активними міграційними процесами в умовах російсько-української війни, які вплинули на освіту в Україні. Окремі аспекти проблеми вимушеної міграції розглянуто в сучасних працях таких науковців: (Цимбал, 2020), (Нагорняк, 2020), (Логвинова, 2020), (Клименко, 2021), (Сидоров, 2022), які проаналізували сучасні міграційні процеси в Україні останнього десятиліття, що виникли в результаті російсько-української війни.

Джерельну базу дослідження розширили польові дослідження, вибіркові обстеження, проведені в Бучанському районі Київської області. У ході польових досліджень обстежено приміські села поблизу столиці шляхом укладеного спостереження, анкетування, опитування. З червня 2022 по грудень 2023 року було проведено опитування, анкетування (онлайн, віч-на-віч, за місцем проживання або у місцях найбільшого зосередження) ВПО, сільських жителів Київської області, які переважно працюють у місті Києві. У ході польових досліджень було опитано 187 осіб віком від 18 до 75 років із Бучанського р-ну Київської області.

Автором було розроблено опитувальник для одержання відомостей про вимушену міграцію українців в умовах війни (на прикладі населення Бучанського району). Під час опитування, роздаткового інтерв'ю зібрано матеріал про особливості вимушеної міграції, проблеми з якими стикаються переселенці в країні й за кордоном та вплив війни на освіту в Україні.

Основною метою дослідження є вплив війни на освіту в Україні (на прикладі населення Бучанського району) й за кордоном.

Виклад основного матеріалу. Під час повномасштабного вторгнення було знищено інфраструктуру закладів вищої освіти, відбулася втрата кадрового потенціалу, скорочення фінансування вищої освіти, виїзд українських та іноземних студентів із ЗВО. Найбільші збитки від руйнувань та пошкоджень закладів освіти є у Донецькій, Запорізькій, Харківській, Чернігівській та Київській областях.

У перші дні повномасштабної війни освітній процес в університетах було призупинено. Багато викладачів і студентів були змушені виїжджати до більш безпечних регіонів, так і за межі України, а дехто продовжує перебувати на тимчасово окупованих територіях. Через обстріли зазнали руйнувань

будівлі багатьох закладів освіти. Україна знову, як у 2014 році, стикнулася з проблемою переміщення університетів на підконтрольну територію. Усе це змусило адаптувати освітній процес до нових умов.

Досвід навчання під час пандемії COVID-19 дозволив швидше адаптуватися до дистанційного формату під час воєнного стану для всіх закладів освіти. Проте дистанційне навчання і далі несе ризики погіршення якості освіти та успішності, а також поглиблення наявних освітніх нерівностей. Крім цього, дистанційне навчання призводить до збільшення навантаження на учнів, студентів, вчителів, викладачів та погіршення психоемоційного стану здобувачів освітнього процесу. Станом, на кінець 2023 року можна констатувати, що українська система освіти гідно впоралася з цим непростим завданням.

Проте заклади вищої освіти одразу почали шукати форму для продовження роботи, і вже наприкінці березня 2022 року відновили заняття online-форматі. Запровадження Міністерством освіти і науки України Національного мультипредметного тесту (НМТ) та прийняття Правил прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2022 році з урахуванням безпекової ситуації дало можливість ЗВО провести вступну компанію 2022 року у різні терміни. Поступово, там де це було можливо, почалося відновлення навчального процесу offline-форматі.

Внаслідок військової агресії Росії проти України станом на січень 2023 року було пошкоджено 1259 шкіл і це становить 11% від загальної кількості шкіл у країні. 223 школи були повністю зруйновані (Міністерство освіти і науки України. Освіта під загрозою). Половина зруйнованих і пошкоджених шкіл розташовані у Донецькій, Харківській та Луганській областях. Зокрема, у Харкові постраждала половина шкіл міста. Школи, розташовані на прифронтових і при кордонних територіях, перебувають під постійною підвищеною загрозою руйнувань внаслідок обстрілів. Разом з цим, школи у громадах, які більш віддалені від лінії фронту та кордону, також зазнають пошкоджень внаслідок ракетних атак. Внаслідок щоденних бомбардувань та обстрілів збройними силами РФ українських міст та сіл пошкоджено 1721 заклад освіти. Станом на 30.10 2023 року внаслідок бомбардувань та обстрілів зазнали 3793 закладів освіти, з них – 3428 закладів освіти пошкоджено та 365 зруйновано повністю (Профспілка працівників освіти і науки України).

Діти, які навчаються дистанційно, більше часу присвячують навчанню вдома. Умови воєнного часу також створюють додаткове навантаження на вчителів, викладачів, бо вони мають витратити більше часу на організацію навчання під час тривоги і від-

ключень електроенергії, а також виконувати роботу колег, які виїхали, та підтримувати учнів, студентів, які перебувають за кордоном. За результатами опитування, дистанційне навчання також стало викликом для батьків, адже їм доводиться приділяти більше часу навчанню дітей. Найбільше залучені до навчання батьки дітей із початкової та базової школи, а найменше учні старшої школи.

Всі опитані погоджуються, що повномасштабна війна спричинила освітні прогалини. Більшість учнів, студентів пропускають онлайн та офлайн-заняття через повітряні тривоги та загрози артилерійських обстрілів, а також відключення електроенергії, інтернету та мобільного зв'язку внаслідок обстрілів. Попри складні умови роботи та безпекові виклики, освітяни намагаються дотримуватися навчальних програм. Для цього вони об'єднують теми, скорочують кількість завдань для самостійного опрацювання, а також використовують асинхронне навчання.

Крім цього, освітянам бракує живого спілкування з учнями, студентами, щоб забезпечити якісне навчання й оцінювання. Батьки переважно погоджуються, що необхідні певні заходи для компенсації прогалин у знаннях і навичках їхніх дітей, зумовлених пандемією та війною, а саме додаткові групові або індивідуальні заняття з учителями або репетиторами.

Повномасштабна війна негативно вплинула на психоемоційний стан учнівства та студентства. Більшість батьків вважають, що їхні діти мають симптоми стресу, такі як погіршення сну, тривожність, труднощі з концентрацією, проблеми в комунікації з однолітками та вчителями. Діти мають високий рівень тривожності. Також учні відчувають самотність, оскільки під час вимушених канікул і дистанційного навчання дітям не вистачає спілкування з однолітками та вчителями. Значного стресу й погіршення психоемоційного стану з початком повномасштабного вторгнення зазнали і вчителі, викладачі особливо у громадах, де велися активні бойові дії.

Станом на грудень 2023 року за кордоном продовжували перебувати як учні та вчителі. Найбільше їх виїхало зі східних і південних областей, які частково перебувають під окупацією, на території яких ведуться активні бойові дії або які розташовані близько до кордону з Росією.

Втрата близьких людей, розлука з рідними, фінансові труднощі, невпевненість у завтрашньому дні, зміни освітнього середовища, постійні загрози життю і здоров'ю, які пов'язані з воєнними діями, ракетним бомбардуванням, негативно впливають на психічне здоров'я. Учасники навчального процесу долають випробування війни: вимушені пере-

рви під час занять, перехід на дистанційну та змішану форму навчання, відключення електроенергії. Повномасштабна війна погіршила доступ до освіти та поглибила освітню нерівність, негативно вплинула на якість навчального процесу, успішність студентів і емоційний стан студентів та викладачів.

Половина зруйнованих і пошкоджених шкіл розташовані у Донецькій, Харківській та Луганській областях. Зокрема, у Харкові постраждала половина шкіл міста. Школи, розташовані на прифронтових і прикордонних територіях, перебувають під постійною підвищеною загрозою руйнувань внаслідок обстрілів. Разом з цим, школи у громадах, які більш віддалені від лінії фронту та кордону, також зазнають пошкоджень внаслідок ракетних атак. У особливому фокусі були три області, на території яких відбувались активні бойові дії та які були частково окуповані, а згодом – звільнені: Київська, Чернігівська та Харківська область.

Причинами руйнувань і втрат в освітній інфраструктурі були воєнні дії, під час яких школи були безпосередньо ціллю атаки або зазнавали супутньої шкоди, а також мародерство. Руйнування відбувалися внаслідок прямого влучання снарядів або бомб, осколків та уламків снарядів і пожеж. Окрім будівель шкіл, було також знищено, пошкоджено або викрадено шкільне майно й автобуси. Тож навіть у випадках, коли приміщення та територія школи не постраждали або постраждали не дуже сильно, втрата майна обмежує повернення до очного навчання, навіть коли безпекова ситуація це дозволяє.

Таблиця 1

Кількість переміщених осіб з областей України до населених пунктів Білогородської ТГ Бучанського району Київської області (За даними Білогородської сільської ради Бучанського району Київської області, Відділ з питань соціального захисту)

Область України	Кількість осіб, які переїхали до Бучанського району з інших областей України
Донецька	1353
Київська	1198
Херсонська	600
Харківська	537
Луганська	512
Запорізька	505
Миколаївська	211
Сумська	195
Дніпропетровська	174
Чернігівська	117
Житомирська	56
АР Крим	37
Одеська	19

Майже кожен другий респондент дізнався, що почалась повномасштабна війна, від родичів або знайомих, які зателефонували, кожен третій почув вибухи та прочитав інформацію про початок війни в інтернеті. Якщо у перші дні повномасштабного вторгнення українці відчували тривогу, страх і розгубленість, то місяць потому ці відчуття змінилися ненавистю, злобою, зневагою і огидою до окупантів. Понад половина опитаних залишилися у населених пунктах, де перебували до 24 лютого, кожен четвертий – переїхав в межах України, а кожен десятий виїхав за кордон. Причинами переїзду було бажання бути у безпеці та сильні обстріли і вибухи у Київській області. Значна більшість респондентів, які були змушені виїхати зі свого населеного пункту повернулися додому.

За офіційними даними, які було надано Білогородською сільською радою, Відділом з питань соціального захисту, у період з 24 лютого 2022 року і до 13 липня 2023 року з 12 областей України (Донецька, Київська, Херсонська, Харківська, Луганська, Запорізька, Миколаївська, Сумська, Дніпропетровська, Чернігівська, Житомирська, Одеська та АР Крим) до Білогородської ТГ перемістилося 5514 осіб.

Найбільше переселилося до Білогородської ТГ з Донецької області – 1353 особи. Друге місце займає Київська область – 1198 осіб. Саме з міста Ірпінь, м. Бучі, Гостомеля та смт. Бородянка найбільше переселилося осіб до Білогородської ТГ. Третє місце займає Херсонська область – 600 осіб. Четверте місце займає Харківська область – 537 осіб, які покинули свої домівки і оселилися в одному з населених пунктів Білогородської ТГ. П'яте місце посідає Луганська область – 512 осіб вимушено переселилися до Білогородської ТГ. Більшість переселених осіб і далі проживають у Бучанському районі. Слід зазначити, що окремо було зареєстровано 189 осіб для інших ОТГ, які не проживають в Білогородській територіальній громаді.

Як зазначають жителі Бучанського району, що у них з'явилася можливість оформити та отримати грошову допомогу у розмірі 2 тис. 200 грн. від Міжнародної організації з міграції (МОМ). Це передбачено Меморандумом про взаєморозуміння між Міністерством соціальної політики України та організацією. Фінансова допомога від Міжнародної організації з міграції поширюється на всю територію України. Але це стосується окремих вразливих категорій населення: одинока мати чи батько, які отримують допомогу на дітей, жінки у зв'язку з вагітністю та пологами, особи з інвалідністю, родини з двома та більше дітьми, пенсіонери. (За результатами опитування жителів Біло-

городської територіальної громади Бучанського району).

Трохи більше мільйона українців із початку війни прийняла Німеччина. На третьому місці за кількістю українських біженців – Чехія. До десятки країн, в які від війни поїхали найбільше українців, також увійшли: Італія, Іспанія, Туреччина, Велика Британія, Франція, Словаччина, Молдова. Грошові виплати для українських біженців з 1 червня 2022 року в Німеччині видає центр зайнятості. Як повідомляють жителі Бучанського району, регулярна виплата у рамках допомоги по безробіттю становить 450 євро на місяць. Якщо українець проживає з родиною, то сума буде трохи меншою – 404 євро на особу. (За результатами опитування жителів Білогородської територіальної громади Бучанського району).

За 2022 рік і початок 2023 року відомство Київської області Бучанського району підготувало нормативні документи, створило агенство для координації збору й аналізу інформації про пошкодження, реєстр пошкодженого і знищеного майна. Унаслідок російської агресії багато пошкоджено та знищено житлових будинків. Про це повідомляють жителі сіл Бучанського району, які отримали матеріальну та соціальну допомогу від держави.

На Київщині в умовах воєнного стану в кожній громаді ведеться робота з питань соціального захисту населення. Так, у кожній громаді є відповідальні особи з догляду на дому за маломобільними самотніми людьми літнього віку й особами з інвалідністю. Вони забезпечують належні умови обігріву, харчування та надають за необхідності медичну допомогу.

Слід зазначити, що окремі родини не реєструються через несуттєву, за їхніми мірками, підтримку від держави або маючи якісь доходи чи заощадження. Також є і психологічний фактор, оскільки не всі хочуть реєструватися як ВПО через надію, що війна буде тривати не довго, і пізніше вони зможуть повернутися додому. Саме з цих причин інколи не реєструються цілі родини.

Перші хвилі переселенців прийняли центри тимчасового розміщення внутрішньо переселених осіб, які були створені на базі навчальних закладів, санаторіїв, гуртожитків Бучанського району. Частина вимушених переселенців на нових місцях знайшла роботу й винайняла житло, однак вплив внутрішньо переселених осіб спричинив суттєве зростання вартості оренди житла у багатьох областях України, а саме тому значна частка внутрішньо переселених осіб не завжди має фінансові можливості винайняти кімнату, квартиру чи будинок.

Найбільше респонденти долучалися до надання фінансової або матеріальної допомоги, майже кожен другий – підписував петиції та або політичні вимоги, кожен четвертий – долучався до волонтерської діяльності. Серед видів допомоги або волонтерської діяльності найчастіше опитаними здійснювалося розповсюдження інформаційних повідомлень про війну в Україні в соціальних мережах та на різних сайтах, збір і передача речей необхідних постраждалим, робота в гуманітарних центрах, штабах Бучанського району. Найнеобхіднішими потребами, як зазначають респонденти є допомога рідним або родичам, потреба в ліках і їжі. Кожен п'ятий – потребував психологічної допомоги. Нагальніші потреби опитані задовольняли купуючи все необхідне у магазинах, на базарах, в аптеках.

Автором було зафіксовано такі випадки, коли люди, серед яких було багато жінок старшого віку та сімей, повернулися до небезпечних районів на сході та півдні України, оскільки не змогли дозволити собі жити у спокійніших областях, де ціни на оренду житла зросли через вплив внутрішньо переселених осіб. Чимало переселенців так і лишилися жити у місцях компактного поселення. Слід зазначити, що багато закладів, які працюють у тилових регіонах, включились у програми внутрішньої мобільності, запросили на навчання студентів до себе.

Як повідомляють, жителі Бучанського району, що через недотримання гуманітарних коридорів і постійні обстріли російськими військами цивільних авто спроба виїхати з Маріуполя, Бердянська, Чернігова, Сум та інших міст коштувала життя. Багато людей розповідаючи свою історію, згадують з болем період кінця лютого 2022 року і до початку червня 2022 року, коли вони залишили житло, роботу та покинули ЗВО, де навчалися.

Одним із найбільших викликів для викладачів, стало те, що з початком війни активність студентів у навчальному процесі знизилась. Таким чином, доводиться посилювати мотивацію студентів до навчання, оскільки психологічний стан учасників процесу, а також фізична можливість продовжувати навчання не завжди є позитивною. Найбільшою проблемою студентів є концентрація уваги – часто через сирени та вибухи.

Наразі багато учасників освітнього процесу є залученими до волонтерства, працюють або перебувають у лавах Територіальної оборони Білогородської ОТГ чи збройних сил України. Студенти приєднуються до навчання і часом мають непоганий результат. Хоча варто виділити час викладачам для індивідуальної роботи з такими студентами.

Найцінніше для здобувачів вищої освіти, особливо перших курсів під час війни – це розуміюча взаємодія, спілкування. Вони постійно прагнуть аби їх почули та побачили, тому для стимулювання розумової діяльності обов'язково потрібно давати змогу виговоритися.

Під час війни, школи часто стають ціллю для нападів, що призводить до втрати життів та руйнування обладнання. Необхідно забезпечити безпеку шкіл аби захистити життя дітей та вчителів і забезпечити неперервність освітнього процесу. Освіта під час війни повинна бути доступною для всіх дітей, незалежно від їх соціального статусу та релігійної приналежності. Міграція від війни та нерівність можливостей для доступу до освіти можуть призвести до дискримінації та виключення частини дітей. Необхідно забезпечувати доступні й рівні можливості освіти для всіх дітей, щоб запобігти дискримінації та забезпечити рівні шанси для всіх дітей на майбутнє. Війна має значно негативний вплив на освіту, проте з відповідними зусиллями та підтримкою держави можна зменшити ці наслідки та допомогти дітям в майбутньому.

Війна призвела до виникнення питань доступності та безпеки освіти. Багато школярів, студентів втратили можливість долучитися до навчального процесу, а педагоги, викладачі опинилися під загрозою обстрілів викладати в регіонах, де ведуться або потенційно можуть відбуватися бойові дії. Саме такі умови потребують серйозного планування освітніх процесів та забезпечення належних умов навчання в умовах війни. Тому від резистентності вищої освіти в період воєнного стану багато в чому залежить швидкість та якість повоєнного відновлення країни, а також її подальша розбудова й інтеграція у світовий простір.

У той час було з'ясовано, що українці, котрі виїхали за кордон, шукаючи прихисток від війни, демонструють критичне ставлення до системи соціальних відносин в Європейському Союзі та зазначають низьку якість освіти, несприятливий для розвитку соціокультурний простір та невисокий рівень життя. Проте, в умовах негативного економічного стану результати міграції за кордон мають і позитивні риси, це стосується приватних грошових переказів. Українці, які влаштувались за кордоном, пересилають кошти своїм сім'ям, і цим вони сприяють розвитку державної економіки України.

Питання розвитку вищої освіти має бути і є одним із найпріоритетніших в системі загальної освітньої політики держави, оскільки від неї залежатиме підготовка здобувачів освіти, котрі потенційно спроможні будуть забезпечити розбу-

дову української державності, що набуває особливої актуальності в контексті подальшої повоєнної розбудови нашої держави.

Соціально-економічне відновлення України після завершення війни має стати безумовним пріоритетом державної політики й передбачити реалізацію цілої низки комплексних завдань. Для відродження української економіки та стимулювання інвесторів дуже важливо буде максимально відновлювати чисельність населення в Україні. Масовий вимушений виїзд українців за кордон вже вплинув на економіку України, а повернення мігрантів допоможе підняти економіку, відновити робочі місця.

На Київщині є значний ресурсний кадровий потенціал, який може забезпечити економіку регіону кваліфікованими кадрами у промисловості, в сфері обслуговування, торгівлі та в сільському господарстві. Тому сьогодні необхідна розробка та запровадження першочергових заходів щодо покращення соціально-економічних процесів розвитку села. Відбудова українських міст і сіл після війни – це важкий і тривалий процес, який потребує часу і значних ресурсів.

Висновки. Отже, вплив війни на освіту породжує низку гуманітарних і соціальних проблем. Навчальні заклади освіти зазнають бомбардувань, обстрілів та підпалів. Дітей, вчителів, викладачів убивають, травмують, викрадають або безпідставно затримують, освітні установи використовують як бази, казарми або центри затримання. Такі дії завдають шкоди учням, студентам та працівникам сфери освіти, позбавляють величезну кількість учнів та студентів їхнього права на освіту, у такий спосіб руйнуючи фундамент, на якому громади будують своє майбутнє.

В умовах війни порушується базове право людини на освіту, яка перетворюється на об'єкт військової агресії, а мішенями стають як учасники освітнього процесу, так і освітня інфраструктура. Ці фактори разом можуть суттєво ускладнити ситуацію з освітою в Бучанському районі та інших районах, що потерпають від війни. Не менш важливим є запобігання використанню шкіл у будь-яких військових цілях. Школи та університети мають залишатися безпечним місцем для навчання. Для продовження навчального процесу в умовах військових дій є багато шляхів, які освітяни можуть розглядати у відповідності до кожної конкретної ситуації. Деякі з них можуть бути підготовлені заздалегідь як частини плану дій у надзвичайних ситуаціях або план з безпеки школи.

Війна призвела до руйнування дитячий садочків, шкіл, коледжів та університетів через обстріли,

бомбардування та інші воєнні дії, а також до припинення навчального процесу, втрати доступу до освіти для десятків або навіть сотень тисяч дітей і молоді. Війна залишає глибокий психологічний слід на дітях та молоді, що прожили період конфлікту. Травми, страхи та стрес можуть перешко-

джати нормальному навчанню та розвитку. Після закінчення війни діти та молодь можуть потребувати додаткової підтримки та реабілітації, яка включає в себе психологічну допомогу, підтримку для відновлення навчального процесу та розвиток соціальних навичок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цимбал Л.І., Біла Ю.В. Міграційний капітал України: ресурсний вимір та можливості управління/ *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*, 2020, Вип. 4 (27), С. 16-22.
2. Нагорняк Т., Пачос І. та Безуглий П. Міграційні процеси в сучасному українсько-польському дискурсі. *Європейський журнал досліджень трансформації*, 2020, № 8 (1), 33–48.
3. Логвинова М.О. Передумови вимушеного внутрішнього переміщення на сході України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Географічні науки»*, 2020 Вип.12. С.7-16.
4. Клименко О. Проблема міграції дітей без супроводу дорослих. *Соціологічні студії*, 2021, 2 (19), С. 21–30.
5. Сидоров М., Ковальська О. Статусні характеристики та особливості розміщення українських військових-біженців у Німеччині (м. Констанц). *Соціологічні студії*, 2022, 2 (22), С. 20–32.
6. Міністерство освіти і науки України. *Освіта під загрозою*. <https://saveschools.in.ua/> (дата звернення: 01.04.2024).
7. Профспілка працівників освіти і науки України. <https://pon.org.ua/novyny/10684-v-ukraini-vzhe-365-povnistu-zruinovanykh-zakladiv-osvity.html> (дата звернення: 04.04.2024).
8. За даними Білогородської сільської ради Бучанського району Київської області, Відділ з питань соціального захисту. (Отримано від 21.07.2023).
9. За результатами опитування жителів Білогородської територіальної громади Бучанського району.

REFERENCES

1. Tsybmal L.I., Bila Yu.V. (2020) Migrantsiyni kapital Ukrainy: resursnyi vymir ta mozhlyvosti upravlinnia [Migration capital of Ukraine: resource dimension and management opportunities] *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia*. Eastern Europe: Economy, Business and Management, 2020, Vol. 4 (27), 16-22. [in Ukrainian].
2. Nahorniak T., Pachos I. ta Bezuhlyi P. (2020) Migrantsiyni protsesy v suchasnomu ukrainsko-polskomu dyskursi. [Migration processes in the modern Ukrainian-Polish discourse]. *Yevropeyskyi zhurnal doslidzhen transformatsii*. - European Journal of Transformation Studies, 2020, No. 8 (1), 33–48. [in Ukrainian].
3. Lohvynova M.O. (2020) Peredumovy vymushenoho vnutrishnoho peremishchennia na skhodi Ukrainy. [Prerequisites of forced internal displacement in eastern Ukraine]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia «Heohrafichni nauky»* - Scientific Bulletin of Kherson State University. “Geographic Sciences” series, 2020 Issue 12, 7-16. [in Ukrainian].
4. Klymenko O. (2021) Problema mihratsii ditei bez suprovodu doroslykh. [The problem of migration of unaccompanied children]. *Sotsiolohichni studii*. - Sociological studies, 2021, 2 (19), 21–30. [in Ukrainian].
5. Sydorov M., Kovalska O. (2022) Statusni kharakterystyky ta osoblyvosti rozmishchennia ukrainskykh viiskovykh-bizhentsiv u Nimechchyni (m. Konstans). [Status characteristics and peculiarities of placement of Ukrainian elderly refugees in Germany (Constanz)]. *Sotsiolohichni studii*. - Sociological studies, 2022, 2 (22), 20–32. [in Ukrainian].
6. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. *Osvita pid zahrozoiu*. <https://saveschools.in.ua/> [Ministry of Education and Science of Ukraine. Education is under threat] <https://saveschools.in.ua/> [in Ukrainian].
7. Profspilka pratsivnykiv osvity i nauky Ukrainy <https://pon.org.ua/novyny/10684-v-ukraini-vzhe-365-povnistu-zruinovanykh-zakladiv-osvity.html> (data zvernennia: 04.04.2024). [Trade Union of Education and Science Workers of Ukraine]. <https://pon.org.ua/novyny/10684-v-ukraini-vzhe-365-povnistu-zruinovanykh-zakladiv-osvity.html> (date of application: 04.04.2024). [in Ukrainian].
8. Za danymy Bilohorodskoi silskoi rady Buchanskoho raionu Kyivskoi oblasti, Viddil z pytan sotsialnoho zakhystu. (Otrymano vid 21.07.2023). [According to the results of a survey of residents of the Belohorod Territorial Community of Bucha district]. (Received on 07/21/2023).
9. Za rezultatamy opytuvannia zhyteliv Bilohorodskoi terytorialnoi hromady Buchanskoho raionu. [According to the results of a survey of residents of the Belohorod Territorial Community of Bucha district].